
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

A NYUGAT ÉS A MODERN MAGYAR IRODALOM

BORI IMRE

Nyitott kapukat döngetünk-e, amikor a *Nyugat* harmincnégy évfolyamának irodalomtörténeti értékéről és helyéről, a XX. század magyar irodalmában játszott szerepéről értékezünk? Roppant jelentőségét nincs olyan irodalomtörténeti munka és nincs irodalomtörténész, aki elvitatná. Közhelyeket emlegetünk tehát, amikor a *Nyugat* jelentőségét méltatjuk, holott nem kiürült, megfakult, tartalmukat, vesztett jelzőket, kifejezéseket sorakoztathatunk fel szerepét méltatni, mint a közhelyek esetében legtöbbször lenni szokott. S mégis úgy érezzük, a *Nyugatot* dicsérő szavak mögött a *Nyugat* valóságos tartalmainak még a közelébe sem jutottunk el — máig sem bírjuk a folyóirat harmincnégy évfolyamának sem irodalomszociológiai, sem esztétikai szempontú leírását, tartalmi és formai elemzéséből következő értékelését. Nyilván ezért került sor az 1972-es első *Nyugat*-konferencia után a mostani másodikra is. A „nyugatos” magyar irodalomról sok, a *Nyugatról* valójában nagyon kevés szó esett, emiatt van, hogy bármennyire is igaznak hisszük és tudjuk mindazt, amit jelentőségéről a magyar kritika és irodalomtörténetírás elmondott, biztos fogódzóink nincsenek, alapvető háromszögelési pontjaik is hiányoznak a modern magyar irodalom térképén helyének berajzolásához.

Fölöttébb kurta hozzászólásunk* azonban nem vállalkozik sem a *Nyugattal* kapcsolatos irodalom kritikai vizsgálatára, még kevésbé bírálatára, de azzal kapcsolatosan sincsen illúzióink, hogy ez a pár gépelt oldalnyi szöveg felkínálja a fentebb hiányolt „háromszögelési pontokat”. Csupán néhány reflexiót kockáztathatunk meg most még a folyóiratnak a XX. század magyar irodalmában játszott szerepével kapcsolatban. Különösképpen, hogy valójában arra kellene felelnünk: volt-e illetve hogy milyen volt a *Nyugat* iránya története egyes szakaszaiban, illetve hogy volt-e egyáltalában iránya, s ha nem volt, akkor ennek tényéből milyen következtetéseket vonhatunk le. Kitétszik tehát, hogy a folyóirat 34 év-

* Szövegünk a MTA Irodalomtudományi Bizottsága, Irodalomtudományi Intézete és a Nemzeti Magyar Filológiai Társaság rendezte tudományos tanácskozáson hangzott el 1978. szeptemberében Budapesten.

folyamára kiterjedő kérdésről van szó, éppen ezért ma még annyi ismeretlen tényezővel kell számolnunk vele kapcsolatban, hogy a részleteiben is dokumentált nézetek kifejtésére nem vállalkozhatunk, s nyilván értekezletünknek sem feladata egy ilyen munka meghallgatása.

Induljunk tehát iki abból a kétségbevonhatatlan tényből, hogy a *Nyugat*, miként az első számok jelezték is, a *Figyelő* „új folyama” volt — nem a kezdés, hanem a folytatása egy már megkezdett törekvésnek. Közismert tény ez, azonban ami belőle következik, már kevésbé ez. Ugyanis egy irodalmi folyamatra mutat, amely nem 1908-ban vette kezdetét, hanem évekkel azelőtt, és nem is a *Figyelő*vel vagy a *Magyar Géniusszal*, hanem még előbb, valahol a XIX. század utolsó két évtizedében, amikor az akkori fiatalok azt kezdték és úgy kezdték csinálni, amit francia és angol művészkortársaik csináltak mindazzal, amit akkor (és a *Nyugat* korában is) *dekadenciának* neveztek és tudtak, s amit manapság a „romantika agóniájának” tüneteiként nyugtáznak naturalizmustól szimbolizmusig és szecesszióig vagy preraffaelitizmusig. Nézzük csak meg a *Nyugat* első évfolyamát, a közölt szövegek zömének milyen is a filozófiája vagy a stílje, hogy meggyőződhesünk, miféle művészi ihletések és szándékok hordozója a „porából megéledett” *Figyelő* Ignotus és Osvát Ernő keze alatt. Nem is a kezdők folyóirata, nézzük akár a vezéreket, akár a neves munkatársak névsorát! Ady Endre például már ötödik verseskönyvét rendezti sajtó alá, amikor a *Nyugat* megindul, de kiforrott karaktere s mondjuk így: művészi vilásképe van a többieknek is, akik a folyóiratban szerepelnek a kezdeti időszakban. Ha ennek az ízlésvilágnak olyan típusú értését akarnánk elkészíteni, mint amilyen a *Nyugat* „védjegyévé” vált Beck Fülöp Mikos-plakettje, akkor kétségtelenül a következő Ady-szakasznál kellene megállapodnunk, a Fekete pillangók fogatján című verséből:

Fekete pillangók fogatján
 Megyek majd az utolsó csókra.
 Az asszonyom: Halálvirág,
 Meg sohse láttam: legkülönb
 Tavasszal nyíló őszirózsa.

Ha pedig azt szeretnénk jelképesen rögzíteni, hogy milyen irodalom hordozójának készült a *Nyugat*, akkor egyértelműen azt mondhatnánk, hogy annak a magyar irodalomnak a folyóirataként indult, amely a múlt század utolsó évtizedeiben Taine-nel társalgott Justh Zsigmond személyében, majd levelezéséről érkeezett Hatvany Lajos tollával a folyóirat első évfolyamában, még akkor is, ha ez a Hatvany-nemzedék a közvetlenül előttről járókról nem tudott vagy nem akart tudomást venni. Nem volt „új” a *Nyugat* tehát, de minden benne új, a magyar irodalomban addig nem ismert ragyogást kapott, amit magyarázhatunk

a munkatársak tehetségével éppen úgy, mint azzal, hogy a magyar polgárság a XX. század első évtizedében már annyira megerősödött, hogy ízlésdiktáló szerepében egyeduralomra gondolhatott. Nyilván ezt jelzi az az irodalom-, illetve folyóiratszociológia tanulmányt képezhető tény is, hogy a *Nyugat* anyagi szempontból is a magyar kapitalizmussal forrt össze, nézzük akár Hatvany Lajos szerepét, akár Fenyő Miksáét, aki mögött ott kell tudnunk Kornfeld Móricot és Chorin Ferencet is, a folyóirat „két meg nem nevezett mecénását”. Ha ezt nézzük, akkor azt is állíthatjuk (bár tudjuk, hogy a *Nyugat* is küzdött pénzkérdésekkel), hogy tökélségét szellemi erőre tudta váltani, s hogy éppen ezért jó, elsőrangú, színvonalas irodalmat közölhetett mind a harminonég évfolyamában.

Tudjuk azt is, hogy a *Nyugat*nak ez a boldog kezdeti korszaka nem sokáig tartott, s ha nem is számítjuk a „holnaposok”, valamint Ady Endre egyéni pártütési kísérletét, a tízes évek eseményei már jelzik, hogy az irodalmiságnak az a kora, amelynek a *Nyugat* kései profétájává szegődött, múlóban van. Az sem véletlen természetesen, hogy éppen 1912 körül éleződik ki a *Nyugaton* belül is a krízis, amelynek látható formája a Hatvany kontra Osvát ügy volt, s ekkoriban kezdődnek azok a folyóiratindítási kísérletek is, amelyek a *Nyugat* ellenében egy új s más ízlés és szemlélet képviselését akarják vállalni, noha a *Nyugat* ízlés-liberalizmusa egy relatív nyíltság manifesztációjaként sok mindent vállalt az új törekvésekből is, különösképpen, ha miszta szépirodalmi anyagról volt szó. Jól látható ez az 1916-ig tartó periódusban, amikor azután Babits cikke a fiatal irodalomról (Ma, holnap és irodalom) az ízlés-liberalizmusnak a korlátait is megmutatta, annak a Szabó Dezsőnek a támadó írásával egyetemben, aki pedig mind a Kázmér Ernő *Májusában*, mind Kassák Lajos *A Tettjében* a *Nyugattal* szemben támasztott rebellió arkangyalának a szerepét játszotta. Ekkor még a *Nyugat*nak volt „iránya”. De nem volt esztétikai programja sem 1916-ban, sem 1908-ban, ha hinni lehet Fenyő Miksának, aki a húszéves *Nyugat* ünnepén mondta: „Amikor nekifundultunk, ezt nem egy szépen, szabályosan kikalkulmazott irodalmi program alapján tettük, hanem valami ösztön által annak megérzésétől hajtva, hogy így nem maradhat, és nem lehet az, hogy Vörösmarty, Petőfi, Arany zsenijének hártmas gránittömbje elzárja a magyar irodalmi fejlődés útját... Valami lebírhataltan ösztön azt diktálta, hogy a szellemi élet e megmerevítése ellen harcba szállni, a Beckmesserek fatáblára írt parancsait kikezdeni, a tehetség jogát a faliszter esztétika paragrafusai ellen érvényesíteni gyönyörű feladat...” Öt évvel később pedig Babits Mihály jelöli ki a *Nyugat* régen és most című ünnepi írásában, hogy általában „baloldaliak” voltak, „noha egymás között a legkülönbözőbb hitvallással, s egyenként is az évek sorjában a legkülönbözőbb hitvallásokat járva meg...”

A *Nyugattal* szembeni pártütési kísérletek a húszas és harmincas években rendre mind az „esztétikai program” irányából közelítették meg a

Nyugat-jelenséget. Nem Kassák Lajos, Illyés Gyula, Déry Tibor és Németh Andor *Dokumentumára* gondolunk most elsősorban, hanem Szabó Lőrinc *Pandorájára*, majd az *Ezüstkorra*, hiszen ezek a kísérletek jellemzően mutatják a *Nyugat* leggyöngébb pontját, érzékeny felületeit. Nem elmarasztalni akarjuk a folyóiratot ezért a hiányáért, hiszen különösképpen az 1912 utáni években a magyar polgári gondolkodás program nélkülségének a reflexeit látjuk ebben a jelenségben, hanem csak megállapítani szándékozunk — annál is inkább, mert éppen ebből kiindulva szeretnénk a *Nyugat* nagy irodalomtörténeti szerepének kérdését is megközelíteni.

Ha a *Nyugat* első évfolyamaiban dolgozó, s később is szereplő írókat nézzük, akkor a *Nyugat* erős művészegyeniségek egészen laza asszociációjának látszik — miként azt Babits is, Fenyő Miksa is jellemezte. Ezeknek a nagy erejű affirmációjához, a döntő és utolsó rohamhoz szolgáltatta a folyóirat a kiindulási pontokat, a *Nyugat* „irányaként”. Ez kopik meg a húszas évekre: mind kevesebb a határozott „tartalom” benne, ami nemcsak lehetővé, de szükségyszerűvé is teszi, hogy a folyóirat már nem írók asszociációjaként, hanem csupán publikálási lehetőségeként jelentős szerepet vállaljon a modern magyar irodalom életében. Amit tulajdonképpen rovására írhatnánk, abban kell pozitív vonásait látnunk, azaz: az „irány nélkülségben” a jelentőségét. A folyóirat ilyen módon őrizte meg részben progresszív polgári jellegét a „túlélők” orgánusaként, amit Babits Mihály és Móricz Zsigmond együttes szerkesztői munkája is jelképez, másrészt megjelenési lehetőséget (egyben anyagi támogatást) kínálva olyan műveknek, amelyek ugyan nem illettek valamilyen (ideológiai vagy ízlésbeli) oknál fogva a folyóirat intencióinak együttesébe, de nem is mondtak ellent a *Nyugat* nyíltságban megnyilatkozó tradícióinak, és színvonalban is jelentős értéket képviseltek. Ilyen módon válhatott bizonyos értelemben a magyar avantgarde munkásainak a közlési terévé is a húszas években. Nézzük csak meg ezeknek az évfolyamoknak a szerzői listáját, hogy kitessék, mennyire elsősorban *befogadó* jellegű volt a folyóirat — az első évfolyamok még *alkotó* vonásaival szemben! S ezen a harmincas évek változásai sem módosítottak lényegesen, pedig akkor már egy differenciáltabb irodalomképletben kellett a folyóiratnak léteznie. Nem célom azonban a *Nyugat* szakaszairól beszélni — következősem sem erre ösztönöz.

Ellenben jelezni szeretném, hogy a folyóirat fentebb nagyon is nagy vonalakban adott karaktere mutatja, nem sok okunk van a XX. század magyar irodalmát a *Nyugat*-nemzedékek egymásutánjában szemlélni és emlegetni első, második, harmadik *Nyugat*-nemzedéket. Valójában csak egyetlenegy nemzedékről beszélhetünk, arról, amely a közismert folyóiratindítási kísérletek után a *Nyugatot* megindította és első évfolyamaival affirmálta. De ez az egyetlen nemzedékről vallott feltevés is megkérdőjelezhető, hiszen még Ady Endrének sem volt igazán folyóirata a *Nyugat*,

s mi még azokat is e nemzedék tagjaiként szoktuk emlegetni, akik valójában inkább vendégek voltak a folyóiratban! Nyilván csak akkor beszélhetnénk *Nyugat*-nemzedékekről, ha bizonyítani tudnánk, hogy a folyóirat esztétikai-ideológiai vonala alapvetően befolyásolta, megszabta az írók alakulástörténetét 1908-ban éppen úgy, mint 1918-ban, 1928-ban vagy 1938-ban. A „befogadó” jellegű folyóirattól eleve sem várhatunk ilyen mérvű befolyást, s különben az irodalomtörténet-írásnak nincs szüksége kegyeletes csalásokra. A *Nyugat*nak volt annyi más értékelhető érdeme, amely kivételes helyet biztosít számára a XX. század magyar irodalmának történetében, hogy a magyar irodalommal már-már azonosságát hirdetni feleslegesnek látszik.